

ІСТОРИЧНА БІОГРАФІСТИКА

УДК 94(477.83/.86) “XIX”

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

ВОЛОДИМИР АНТОНОВИЧ І ГАЛИЧИНА

У статті проаналізовано роль В.Антоновича в розвитку українського національного руху в Галичині XIX ст. Особливу увагу звернуто на його погляди на півдастрійську Галичину, що знайшли відображення в публіцистиці, лекційному курсі в Київському університеті, періодичній пресі, зокрема в народовських часописах у краї, де він активно друкувався з 1860-х рр. В.Антонович зробив вагомий внесок у перетворення Галичини в центр загальноукраїнського руху з огляду на антиукраїнські репресії російського царизму: підтримав видавничу діяльність народовців, заснування Товариства ім. Шевченка у Львові та перетворення його в наукове, був одним з ініціаторів політики “нової ери”. З’ясовано листовні й особисті зв’язки В.Антоновича з галицькими діячами О.Барвінським, М.Бучинським, Я.Головацьким та ін., дискусії між В.Антоновичем і М.Драгомановим щодо перспектив розвитку українського національного руху. Окремо висвітлено поїздки видатного історика і громадського діяча до Галичини в 1880, 1885, 1891 і 1900 рр.

Ключові слова: В.Антонович, Галичина, діяч, національний рух, поїздка.

Ключову роль у національному відродженні (модерному націотворенні) XIX – початку XX ст. відіграло утвердження модерної української національної самосвідомості, що стало заслугою передової інтелігенції. Відносини між українськими суспільствами (точніше, їхніми національними елітами), коли етнічні українські (“руські”, “малоруські”) землі перебували під владою Росії та Австрії (Австро-Угорщини), були одним з основних питань історії України імперського періоду. І.Франко справедливо писав про “представників трьох різних поколінь” в українському русі півдастрійської Галичини, вплив яких “поширився здебільшого між інтелігенцією, а частково й між народом: у 60-их роках XIX ст. домінував вплив Куліша, у 70-их (із середини 1870-х рр. – І.Р.) і 80-их – Драгоманова, а в 90-их – Грушевського”¹. Отже, І.Франко окремо не згадував про В.Антоновича, але наддніпрянський історик відіграв особливу роль в українському національному самоусвідомленні галичан упродовж усієї останньої третини XIX ст.

Мета пропонованої статті – розкрити роль В.Антоновича в розвитку національного руху в Галичині та його зв’язки з галичанами. Обрана тема привертала увагу деяких дослідників², але й сьогодні викликає науковий інтерес.

В.Антонович був одним із провідних діячів громадського руху на Наддніпрянській Україні в 1860–1890-х рр., в основі ідеології якого лежали ключові елементи українського національного міфу: уявлення про свою націю як селянську, демократичну, вони вважали себе нащадками славних козаків і гетьманів³. В.Антонович став одним з ідеологів “хлопоманства” – однієї з течій у громадському русі, до складу якої увійшла група студентів Київського університету, вихідців із польської та спольщеної шляхти Правобережжя. “Хлопомани” вирішили зблизитися з правобережним українським селянством, щоб відстоювати його соціальні інтереси, утверджувати національну самосвідомість. Напередодні польського повстання 1863 р. В.Антонович у памфлеті “Моя сповідь”, опублікованому в петербурзькому журналі “Основа” за 1862 р. (№ 1), відкрито порвав із польським суспільством і став на бік українського народу, серед якого виріс, дізнався про його гірку долю і який “полюбив більше своїх шляхетських звичок і своїх мрій”⁴.

В.Антонович як видатний історик і громадський діяч звернув увагу на півдастрійську Галичину, яку вважав невід’ємною частиною етнічних українських земель. У “Відзиві з Києва” 1862 р. він виявив симпатії до національно-визвольної боротьби галицьких русинів, писав про існування в російському суспільстві співчуття “старанням Болгар, Хорватов, Словенцев, Лужи-

чан восстановить или развить свои литературы..., всеобщую симпатию пользуются усилия Русинов галицких к обособлению своей народности из-под польского влияния...". Водночас у відповідь на критичні відгуки в російській великодержавній пресі щодо просвітницької діяльності українських громадівців риторично запитував: "...Почему же Русины русские (наддніпрянські. – *I.P.*) должны быть одни лишены права, признанного за всеми другими народностями"⁵. У лекціях професора Київського університету В.Антоновича, конспект яких зберігається в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського (м. Київ)⁶, історія "Галицької Русі" висвітлювалася з українських національних позицій. Характерно, що кількість студентів, які хотіли прослухати в університеті лекційний курс з історії Галичини, за короткий час потроїлася (про це особисто від В.Антоновича довідався Г.Галаган)⁷.

Лектор В.Антонович наголошував, що поштовх у національному русі галицьких русинів дала революція 1848–1849 рр. Після поразки "весни народів" у Галичині виділилися дві "партії". Більш активною на перших порах була, за його словами, "русско-политическая партия", русофіли, які вважали можливим відродження своєї народності "только при посредствѣ Русскаго государства", намагалися засвоїти "всѣ черты русской народности"⁸. Однак насправді, як вважав В.Антонович, русофільські діячі добре не знали ні російської літературної мови, ні галицького народного елементу, писали "особымъ жаргоном ("язичієм". – *I.P.*), котораго не понимаетъ ни галицкій крестьянинъ, ни русскій литераторъ", виявляли "отсутствие общеевропейскаго развитія"⁹. Симпатії В.Антоновича були на боці народовців, що мали на меті "мѣстный оттѣнокъ народности возвести въ культуру и гражданскій элементъ", зробити з простонародної мови літературну¹⁰. В умовах антиукраїнських репресій царизму¹¹ історик наголошував на своїй лояльності до влади, відсутності національно-державницьких прагнень. "...Народность эта (малоруська. – *I.P.*), – писав він у статті "Моя сповідь", – совершенно лишена государственного инстинкта; она не только не составляла отдельного государства, но добровольно отклонила образование такового, ... когда исторические обстоятельства давали на то возможность (в половине XVII ст.). Малороссия вошла в состав Русскаго государства добровольно, без завоевания и борьбы... Малорусская литература никогда не подымала даже намека о политическом сепаратизме и всегда считала этот мотив для себя чуждым"¹².

Як автор В.Антонович дебютував у Галичині на сторінках журналу "ранніх" народовців "Мета" в кінці 1863 р. (№ 3) віршем "З колишнього" під псевдонімом В.Маринчук¹³. Однак найбільшу популярність у народовській пресі він здобув історичними розвідками, які обстоювали українську національну самобутність. У львівському журналі "Правда", що мав загальноукраїнський характер (виходив з 1867 р.), статті В.Антоновича друкувалися під псевдонімами Низенко, Пасічник, Турист, а також підписані його прізвищем¹⁴. Так, у невеликій статті історика, підписаній "Д-ж-в"¹⁵, містилася критична оцінка діяльності міністра освіти Росії графа Д.Толстого в 1866–1880 рр., що чинив перешкоди для розвитку народної освіти. В.Антонович вітав зміни в міністерстві, навівши сім аргументів, чому "ми святкуємо відставку міністра..."¹⁶. Іншого разу в опублікованій у журналі за 1888 р. статті "Три національні типи народні", що була частиною конспекту лекцій з української антропології та етнографії, вчений писав "про українсько-руську, польську і великоруську національність, властиво про те, чим вони одна від одної відрізняються"¹⁷.

В.Антонович висвітлював національне життя в Галичині на сторінках щомісячного історико-етнографічного й літературного журналу "Киевская старина" (далі – "Киевская старина"), що упродовж чверті століття залишався на Наддніпрянщині єдиним періодичним органом, в якому друкувалися українознавчі матеріали російською мовою. Систематичний показник змісту "Киевской старины" за 1882–1906 рр., укладений сучасною дослідницею М.Палієнко, налічує близько 40 публікацій В.Антоновича, з них 12 статей з історії, сім – з археології, одна – з літературознавства і мовознавства, шість публікацій історичних джерел, вісім рецензій, чотири редакційні повідомлення¹⁸. Деякі публікації видатного історика були присвячені галицькій проблематиці – розвитку галицько-української літератури, особливостям національного руху в краї.

На сторінках "Киевской старины" В.Антонович став на захист української народно-розмовної мови¹⁹, відкинув звинувачення в сепаратизмі галицької літератури від загально-руської,

про що, зокрема, писав професор Київського університету Т.Флоринський в українофобській газеті “Кіевлянинь”. В.Антонович мотивував свою позицію тим, що “общерусская литература никогда не распространялась на Галицкую Русь”. Галичина перебувала упродовж багатьох століть під владою Польської держави, а з 1772 р. – під Австрією, що спричинило реальну загрозу полонізації, онімечення місцевого населення. Єдиним порятунком для збереження етнічної самобутності було введення простонародної мови в літературу, чим зайнялися народовці, “народовая партія”, отже, “возникла просто самостоятельная, а не сепаратистическая дѣятельность”²⁰. На думку В.Антоновича, більшість членів “старорусской партії”, яких опоненти звинувачували в русофільстві, російської літературної мови насправді не знали, нею “не может ... ни писать, ни говорить”. На практиці вони вживали “гибридный говоръ”, макаронічне “язичіє”. В.Антонович вважав характерним для аналізу національного руху в краї той факт, що за півстоліття свого існування “староруси”-русофіли не мали жодного видатного письменника, тоді як серед народовців їх не бракувало (І.Франко, Ю.Федькович, О.Кобилянська та ін.)²¹.

В.Антонович дав до журналу “Киевская старина” позитивну рецензію на монографію професора Львівського університету І.Шараневича. Він визнав внесок галицького історика “въ русской историографіи”, праці якого відзначалися “основательнымъ изученіемъ источниковъ, критическими приѣмами, стоящими на уровнѣ современной исторической науки, и яснымъ логическимъ изложеніемъ”. І.Шараневич у розумінні дослідника був одним “изъ самыхъ добросовестныхъ тружениковъ на полѣ южно-русской исторіи”²². Водночас наддніпрянський історик критично відгукнувся про роман видатного польського письменника Г.Сенкевича “Вогнем і мечем”²³, в якому було відтворено складні польсько-українські відносини часів Хмельниччини. Виступивши проти викривлення в романі історичної правди і нагнітання ворожнечі між двома народами, В.Антонович писав, що “по отношению къ южно-русскому народу” Г.Сенкевич “старается разбудить въ своихъ единомысльцахъ презрѣніе” з позицій “ложного патриотическаго чувства...”²⁴. Аргументованою критикою історичних поглядів Г.Сенкевича В.Антонович “здобув собі велику популярність серед галицької української громади...”, його статтю передрукувала в червні 1885 р. у перекладі українською мовою народовська газета “Діло” у Львові, а русофільське “Слово” назвало її “необыкновенно талантливой”²⁵.

Галичани неодноразово зверталися до В.Антоновича з порадами для отримання наукової інформації. Зокрема, наддніпрянський історик 8 червня 1892 р. детально відповів на лист Омеляна Огоновського, в якому містилося 41 запитання, що стосувалися Шевченкового “Кобзаря”. Будучи проїздом у Львові наприкінці 1900 р., В.Антонович, хоч і важко хворий, взяв на рецензію розвідку молодого галицького вченого, сина О.Барвінського Богдана Барвінського²⁶. На початку 1870-х рр. В.Антонович спільно з М.Драгомановим вирішили скласти план обміну українськими книгами між Києвом і Львовом, що сприяло б поглибленню наддніпрянсько-галицьких зв’язків обабіч Збруча. Цю ідею обидва вчені висловили галицькому товариству “Просвіта” за посередництвом М.Бучинського, який 6 вересня 1871 р. надіслав до виділу положення про умови співпраці. Зокрема, йшлося про потребу відкриття книгарень, що обмінювалися б літературою київських і львівських видавництв²⁷. Про такий план М.Бучинський писав 23 вересня цього ж року Ю.Федьковичу, з проханням від імені М.Драгоманова дати дозвіл на видання творів буковинського письменника в Києві. У листі М.Бучинського містилася інформація про збір фольклорних матеріалів для збірника історичних пісень “з усіх України”, в якому галичани взяли активну участь²⁸. Однак справу не вдалося втілити в життя з огляду на брак коштів і цензурні перешкоди²⁹.

В.Антонович разом з М.Драгомановим видав у Києві 1874–1875 рр. “Исторические песни малорусского народа” (“Историческія пѣсни малорусскаго народа”) у двох томах, що мали європейський резонанс, знайшли позитивний відгук у львівських часописах “Правда” і “Другъ”³⁰. У книзі серед української народнопісенної творчості, поряд зі збірками М.Максимовича, І.Срезневського, П.Лукашевича, А.Метлинського, П.Куліша, М.Костомарова, було названо фольклорні праці з Галичини Вацлава з Олеська, Ж.Паулі, діячів “Руської трійці” та ін.³¹. Особливо цінними для М.Драгоманова і В.Антоновича були матеріали, зібрані М.Бучинським, який виконав своє “діло... на славу! ...Повернувшись у Київ, – згадував М.Драгоманов, – я застав цілі пачки

присланих ним пісень, впорядкованих *lege artis* (за всіма правилами мистецтва. – *I.P.*): кожна на особному листочку, з поміткою сторони, оселі, записача³². На заклик “участь додати до всеукраїнської культури” В.Навроцький також передав до Києва 1180 народних пісень, які він записав³³. Серед галичан народно-пісенну творчість, крім М.Бучинського і В.Навроцького, збирали Т.Ревакович, А.Степанович, А.Дольницький та ін. Щоправда, значна частина надісланого фольклорного матеріалу з Галичини так і залишилася неопрацьованою в рукописах³⁴.

В.Антонович доклав чимало зусиль для активізації українського руху в Галичині в останній третині XIX ст. Зокрема, він був серед наддніпрянських діячів, що сприяли відновленню львівського часопису “Правда” в квітні 1872 р. як “письма літературно-політичного”, підтримав заснування Товариства ім. Шевченка у Львові 1873 р., а на початку 90-х рр. – перетворення його в наукове. Особисто від В.Антоновича надходили кошти, зібрані наддніпрянськими громадівцями, для підтримки видавничої діяльності галицьких народовців, особливо після Емського указу, зокрема на видання “Правди”³⁵. Траплялися навіть курйозні випадки, коли, наприклад, лист від адміністратора “Діла” Д.Гладиловича з проханням матеріальної підтримки для часопису в 1888 р. випадково потрапив до рук не самого В.Антоновича, а його однофамільця також професора Київського університету Афіногена Антоновича, запеклого українофоба³⁶.

В.Антонович постійно відстежував особливості національного руху в Галичині. Він був серед наддніпрянських громадівців (поряд із М.Драгомановим, К.Михальчуком, М.Лисенком, Ф.Вовком, О.Русовим, П.Чубинським та ін., усього – 31 особа), які підписали “Одкритий лист з України”, надісланий до редакції львівської “Правди” 1873 р.³⁷ Він був надрукований у журналі в листопаді 1873 р. (№ 19)³⁸. У листі “перед галицькою громадою”, зокрема, дано критичну оцінку політичної програми русофільської течії, репрезентованої товариством “Русская рада” у Львові, що “для галицько-руського народу недостойна, а для Росії ... шкідлива...”³⁹. Другий “Одкритий лист з України” редакція “Правди” надрукувала в третьому номері журналу в березні 1874 р.⁴⁰. Під листом було 24 підписи, автори намагалися поглибити наддніпрянсько-галицькі стосунки, висловлювали сподівання, що “наші народолюбці – як у Галичині, так і на Україні – не відступляться правила слабих *unitis viribus res parvae crescunt*” (від з’єднання сил зростають і малі діла. – *I.P.*)⁴¹. “...Під нашим листом, – згадував М.Драгоманов, – підписались майже всі активніші з молодшої (з 60-их років) генерації діячів української справи...”⁴², до якої належав і В.Антонович.

Наддніпрянський історик мав багатолітні стосунки з галичанами, причому не тільки з народовськими діячами, але й з окремими русофілами. Так, у його листуванні з Я.Головацьким після виїзду останнього 1867 р. до Росії містився обмін інформацією з наукових питань. В.Антонович як голова підготовчого комітету III Всеросійського археологічного з’їзду, що проходив у Києві з 14 серпня по 3 вересня 1874 р. (за новим стилем), особисто підписав надіслане запрошення на ім’я Я.Головацького для участі в засіданні⁴³. Однак виступ останнього різко антипольського спрямування спричинив рішучий спротив серед частини учасників, переважно поляків⁴⁴. Наприкінці з’їзду головуєчий О.Уваров навіть зауважив, що “усі реферати не зходили з наукового поля, окрім одного (Я.Головацького. – *I.P.*), про котрий можна тільки пожалкувати”⁴⁵. У листі до Я.Головацького 28 листопада 1874 р. В.Антонович просив колишнього діяча “Руської трійці” надіслати реферат, виголошений на з’їзді, для публікації⁴⁶. Наддніпрянський історик дипломатично писав, що “высказанные мотивы обоимъ намъ весьма близки и понятны, какъ людямъ родившимся и живущимъ в такой странѣ, гдѣ польскія замашки слишкомъ чувствительно отзываются на участи людей, не желающихъ пѣтъ ... подъ польскій камертонъ”. За словами адресанта, більшість киян (“огромное большинство”) поставилася до реферату Я.Головацького “или сочувственно, или спокойно”, а виступ обурило тільки поляків і був не зовсім зрозумілий для деяких приїжджих учасників з’їзду⁴⁷.

В.Антонович особисто від себе і М.Драгоманова подякував Я.Головацькому за підтримку в підготовці до друку “Історичних пісень малоруського народу”. “Поправками Вашими относительно фонетики Галицко-русского говора, – писав він у листопаді 1874 р., – будемъ стараться пользоваться по мѣрѣ силъ..., съ самимъ говоромъ мы вовсе не знакомы...”⁴⁸. Я.Головацький 17 листопада 1874 р. високо оцінив видані В.Антоновичем у співавторстві з

М. Драгомановим “Історичні пісні...” (“книга для мене весьма интересна”). Це видання, писав галичанин, було першою спробою глибоко наукового аналізу народних пісень: “Духовая жизнь этой страны недостаточно известна въ Россіи, а за границей это – прямо terra incognita (невідомо країна. – *I.P.*)”⁴⁹. Водночас Я. Головацький висловив зауваження про доцільність писати в книзі етнонім “руській”, “руську”, а не “руській”, “руську” (“украинское произношение может кому-то казаться, пожалуй, лучше, красивѣе, благозвучнѣе или оригинальнѣе, но оно фонетически не вѣрно, не точно”)⁵⁰.

Серед галичан, з якими мав листовні контакти В. Антонович, були М. Бучинський, О. Барвінський та деякі ін. Зокрема, М. Бучинський висловив подяку в листі до В. Антоновича від 3 вересня 1871 р., що “дбаєте за святу спадщину народу, за будучности его поруку, за ниву словесну українську...”. Він виявляв інтерес до збірника українських історичних пісень (“Исторические песни малорусского народа”), упорядкуванням якого займалися В. Антонович і М. Драгоманов, за словами М. Бучинського, представляв “живу літопись України...”⁵¹. Як відомо, у зборі народнопісенного матеріалу брали активну участь галичани⁵². Найбільш цінні матеріали для В. Антоновича, як відомо, надіслав М. Бучинський, заявивши в листі до наддніпрянського історика в лютому 1872 р. про прагнення виробити “спільну, книжну, живу нашу мову”⁵³.

Після Емського указу 1876 р. національний рух на підросійській Україні звузився до “малого струмка”: більшість громадівців відійшла від активної діяльності, а ті, хто продовжували працювати, мали вузьке культурно-просвітницьке спрямування. В. Антонович був одним із лідерів “старих” громадівців, що виступали під гаслом “аполітичного культурництва”, відмежовувалися від політичних питань, прагнули формувати українську національну свідомість легальним шляхом, наскільки це офіційно дозволялося⁵⁴. Водночас успіхи в діяльності народівців у Галичині під гаслом “органічної праці” стали привабливим контрастом до антиукраїнських репресій царизму в Росії. Галичани успішно розвивали національний рух у 1880-х рр. в умовах політичних свобод Австро-Угорщини, тоді як участь наддніпрянців у русі відходила на другий план, між українськими діячами по обидва боки австро-російського кордону нерідко виникали особисті непорозуміння⁵⁵. Серед галичан, як і раніше, існував брак інформації про Наддніпрянщину, місцева преса нечасто подавала відомості про український рух під Росією. Так, редактор “Діла” І. Белей з жалем писав до М. Драгоманова у грудні 1888 р., що в часописі друкували статті “про болгар та сербів, а про Україну нема, бо все якось нам не велося навязати з ким-небудь на Україні такі зносини, щоб забезпечити собі непереривні періодичні дописи ... з тамошного руху і життя-буття”⁵⁶.

Поштовх до подолання непорозумін між галичанами й наддніпрянцями дала перша поїздка В. Антоновича, лідера “Старої громади”, до Галичини в 1880 р. Першому візиту передувала спроба київського генерал-губернатора розправитися з українськими громадівцями, а заодно з лібералами, під приводом боротьби з російськими соціалістами-народниками, що розгорнули терористичну діяльність. Власті планували усунути з Київського університету 12 професорів, зокрема В. Антоновича, однак до цього справа не дійшла. Скориставшись правом ординарного професора (одержав у 1878 р.) на цілорічне закордонне відраядження, дослідник вирішив здійснити поїздку в Європу, але через бюрократичну тяганину виїхав із Києва аж на початку весни 1880 р. Він прибув разом із дружиною і двома доньками до Львова 6 березня⁵⁷. У столиці Галичини підтримував контакти насамперед із старшим поколінням народівців, як свідчить його щоденник, найчастіше зустрічався з І. Шараневичем, К. Сушкевичем, В. Ільницьким, Олександром і Омеляном Огоновськими. Натомість до молодшого покоління народівців поставився байдуже, не погоджуючись із друкуванням “Діла” етимологічним правописом та їх тяжінням до “спілки” з русофілами⁵⁸.

Детальнішу інформацію про знайомство В. Антоновича з Галичиною дають його “щоденні нотатки закордонної подорожі 1880 р.”⁵⁹. Зокрема, тут записано, що вже в перший день після приїзду до Львова він зустрічався з М. Диметом і В. Барвінським, пізніше – з І. Шараневичем, А. Петрушевичем, відвідав наукові установи (університетську бібліотеку, Інститут Осолінських тощо), після чого лаконічно занотував 8 березня про “состояние галицко-русской партии – ее упадок и раздоры”⁶⁰. За понад 2,5 місяці перебування у Львові (до 25 травня) В. Антонович мав зустрічі з представниками різних національно-політичних орієнтацій, переважно

старшого покоління народовців (усього в щоденнику зафіксовано понад 20 осіб). Щоправда, ці записи досить лаконічні, без будь-якої інформації про зміст розмов, за деякими винятками (наприклад, про В.Льницького міститься прихильний запис: “тип умного и делового русина...”). Впадає у вічі, що на ім'я молодого редактора “Діла” В.Барвінського натрапляємо в щоденнику В.Антоновича лише раз. Відомий історик нечасто спілкувався з молодшими народовцями, більше часу приділяв науковій роботі⁶¹. Про це, зокрема, було прямо сказано в донесенні львівської поліції в 1880 р. Вона інформувала вище керівництво, що В.Антонович не брав активної участі у громадському житті краю, займався переважно науковою діяльністю, зокрема багато працював у бібліотеці Оссолінеуму⁶².

Відомості про першу поїздку В.Антоновича до Галичини можна одержати також з його листування. Так, він писав зі Львова наддніпрянському вченому і громадському діячеві Ф.Вовку 14 (26) березня 1880 р., що виїхав “из Киева в весьма поганое и тревожное для наших друзей время...”⁶³. У наступному листі 25 березня (6 квітня) того ж року зауважив: “Приезд мой во Львов, хотя веду себя совсем мирно, занимаюсь только гелертерством (із німецької мови *Gelehrter* – вчений, гелертерство означає книжну, відірвану від життя і практичної діяльності вченість, наукову діяльність. – *І.Р.*) и не хожу ни в какие казина, клубы и т. д., возбудил целый потоп ругани в польских газетах...”. Він писав також про свої успіхи в опрацюванні джерельного матеріалу у Львові, особливо в Інституті Оссолінських, де знайшов “пребогатый научный материал”⁶⁴. Однак невдовзі В.Антонович констатував зміну ставлення до себе поляків (“поляки ругаться перестали, и теперь уже чего-то через край любезничают”)⁶⁵, що було пов'язано, мабуть, із ближчим знайомством польських діячів з наддніпрянським істориком, зачинателем тривалих польсько-українських угодівських контактів ще із середини 70-х рр. Як відомо, В.Антонович під час археологічного з'їзду 1874 р. у Києві зблизився з групою варшавських істориків, зокрема з випускником Київського університету О.Яблоновським, але на перших порах справа обмежувалася загальними розмовами і співпрацею на науковій ниві⁶⁶.

Побувавши в Західній Європі (доїхав аж до португальської столиці Ліссабону), В.Антонович повернувся додому на початку 1881 р., коли ситуація в Києві за час його відсутності змінилася кардинально. Імператор остаточно схилився до рішення проголосити в Росії конституцію, була навіть створена спеціальна комісія для розробки програми реформ на найближчі роки (очолював її М.Лоріс-Меліков). Однак після вбивства царя російськими революціонерами-народниками в березні 1881 р. близькі надії на обмеження чинності Емського указу знову розбилися вщент. В умовах реакції, яка почала панувати тоді в Російській імперії, наддніпрянські громадівці були змушені прискіпливіше звернути свої погляди на Галичину. Конституційні можливості під австрійською владою створювали умови для вільного національного розвитку, усвідомлення цього приходило під враженням свіжих розповідей В.Антоновича. Можливо, саме в той час почали вживати термін “український П'ємонт”, на появу якого, переконує І.Чорновол, не могло не вплинути недавнє перебування видатного історика в Італії та Галичині⁶⁷. Образ Галичини як “українського П'ємонту” формували передусім наддніпрянські діячі (П.Куліш, О.Кониський, М.Драгоманов та ін.) після Валуєвського циркуляра 1863 р., але особлива заслуга в цьому належить В.Антоновичу.

Під час першої поїздки до Львова 1880 р. В.Антонович потрапив під пильний нагляд поліції, що підозрювала його в прихильності до соціалістичних теорій. Слово “хлопоман” щодо В.Антоновича перекладалося як друг селян (“bauernfreund”), однак йому вдалося уникнути прямих репресій з боку поліцейських органів⁶⁸. У липні 1885 р., проїздом до Італії на лікування, він удруге побував у Львові зі своїми учнями К.Арабажином, О.Доброграєвою і К.Мельник (у майбутньому – дружиною). В.Антонович мав за дорученням київської “Старої громади” нараду з народовськими діячами у справі видання спеціального додатка до часопису “Батьківщина”, присвяченого справам підросійської України, а також щодо вступу І.Франка до редакції загальноукраїнського журналу “Зоря” у Львові. На Франковій участі як молодого талановитого письменника в редагуванні “Зорі”, що з 1885 р. перейшла у власність Товариства ім. Шевченка, наполягали наддніпрянці, але проти, з огляду на його соціалістичні, радикальні погляди, рішуче виступила частина галицьких народовців⁶⁹. В.Антонович підтримав бажаний для наддніпрянських діячів компроміс між І.Франком і старшими народовцями в Галичині, що мав би, як спо-

дівалося, підвищити літературний рівень журналу і, відповідно, тираж. Усупереч позиції М.Драгоманова В.Антонович намагався залучити до співпраці в журналі навіть радикала М.Павлика. Водночас у липні 1885 р. він проводив археологічні розкопки спільно з І.Шараневичем у Звенигороді і с. Залукві поблизу Галича⁷⁰.

Другий візит В.Антоновича до Галичини знайшов позитивний відгук серед галичан, з якими він спілкувався. Щоправда, М.Павлик категорично відмовився вступити до редакції народовської “Зорі”, але знайомство з лідером київської громади справило на нього добре враження. Про це, зокрема, галичанин відверто писав М.Драгоманову, особливо його зацікавила ідея видання географічного словника України⁷¹. “Пізнався з ним, – зауважив М.Павлик у листі до М.Драгоманова 26 липня 1885 р. – Дуже міні подобав сьа особисто ј науково, ... чоловік живий”. В.Антонович переконував галичанина співпрацювати з народовцями, “давати свої праці в “Зорьу”, та даремна (це. – *І.Р.*) робота...”⁷², – підсумував М.Павлик. Він листовно радив М.Драгоманову зустрітися з В.Антоновичем де-небудь в Італії, щоб обговорити суть політичної ситуації на підросійській Україні (лист від 5 серпня 1885 р.). “...Непремінно їдьте (на зустріч з В.Антоновичем за кордоном. – *І.Р.*), – переконував М.Павлик М.Драгоманова, – бо після Вашого виїзду, ост(анніми) роками, на Україні стан річей змінив сьа в головнім, – шчо Вам конче треба знати, коли не хочете, шчо б Ваші писаньја ј заходи в цїј справі відбивались далі јак о стїну”⁷³. Очевидно, М.Павлик під час короткого спілкування з В.Антоновичем відчув розбіжності між двома наддніпрянськими діячами в оцінці перспектив розвитку національного руху. Невдовзі між “Старою громадою” і М.Драгомановим відбувся розрив у стосунках, початок якому поклала листовна полеміка останнього з В.Антоновичем у 1885 р.⁷⁴.

У листі з Рима 8 вересня 1885 р. В.Антонович писав М.Драгоманову, що, перебуваючи близько місяця у Львові, переконався в силі москвофільської “партії”, що завдячувала фінансовій підтримці з боку російського царизму, тоді як позиції місцевих народовців були ще досить слабкими (“нікогда еще натиск централизма московского на Галицию не был так силен, как в настоящее время, благодаря крупной денежной помощи ... москвофильская партия торжествует..., народова партия ... страдает слабостью энергии...”). У розумінні В.Антоновича назріла необхідність видання антимосквофільського органу, навколо якого необхідно було об’єднати прихильників українофільських поглядів у Галичині. Кияни натиснули на І.Франка, щоб, як писав В.Антонович, він погодився “во что бы то ни стало идти с народовцами, на народовецех же в том смысле, чтобы не оказывали давление на Франка и смелее выступали против москвофилов”⁷⁵. У відповідь М.Драгоманов 10 вересня 1885 р. листовно заперечив тезу про силу галицького москвофільства, як і нагальну потребу боротьби з ним, оцінював суть політичної ситуації у краї, як пробудження мас – міщанства і селянства: “...Массы в Галиции все же = украинским, ... уважение к их быту и языку поднялось. ...Никогда украинофильство не было так сильно, как теперь, хотя “народовцы” теперь еще более нуль, чем когда-нибудь”. М.Драгоманов залишався прихильником заснування “прогресивного” журналу “Поступ” у Львові, що підготувало би ґрунт для створення партії з програмою “в роде западно-европейских радикальных, с приноровлением к местным условиям”⁷⁶.

Однак драгоманівські плани розрушила угода про співпрацю І.Франка з журналом “Зоря” в 1885 р. “В этой унии виноваты, конечно, молодые галичане, – писав М.Драгоманов В.Антоновичу, – но ... еще более виноваты и Вы с ко(мпанией)”. Лист М.Драгоманова містив гострі слова на адресу галицьких народовців. Автор висловлював також образу на українських громадівців із Наддніпрянщини й особисто В.Антоновича, що уклали “згоду без меня и против меня”, але в нього не було сумніву в недовготривалості Франкового перебування в редакції “Зорі”, створення самостійного радикального журналу і партії (“лично я это перетерплю, ... через несколько лет и журнал, и партия будет”)⁷⁷. У недалекому майбутньому так і сталося, коли у Львові 1890 р. під ідейним впливом М.Драгоманова виникла Русько-українська радикальна партія (РУРП) – перша модерна українська політична партія, у створенні якої взяли активну участь І.Франко і М.Павлик, а партійним органом став громадсько-політичний двотижневик “Народ”. На той час взаємини В.Антоновича з М.Драгомановим зіпсувалися остаточно.

Опинившись після Емського указу 1876 р. у вимушеній еміграції, М.Драгоманов закликав наддніпрянських громадівців не зупинятися перед репресіями російського царизму, робити все можливе, щоб національний рух одержав модерне європейське спрямування. Він переконував київську “Стару громаду” й особисто В.Антоновича у “потребі поставити український рух на ґрунт європейській ідеїно і географічно”. Тільки це, вважав він, дасть змогу українській справі “пережити теперішню реакцію”⁷⁸. Однак соціалістичні й антимонархічні ідеї, висловлені у драгоманівському збірнику “Громада” в Женеві, не знайшли відгуку на підросійській Україні, видалися громадівцям надто радикальними, не придатними до місцевих умов. М.Драгоманов висловлював невдоволення В.Антоновичу через нерегулярність надсилання київською громадою коштів на видавничу діяльність за кордоном і брак обіцяного літературного матеріалу⁷⁹. Ідейні розходження у громадівському русі між “культурниками” і “політиками”, за термінологією С.Світленка⁸⁰, в середині 1880-х рр. поглибилися настільки, що київські громадівці розірвали співпрацю з М.Драгомановим, зневірившись у соціалістичному напрямі його еміграційної діяльності. Остаточний розрив у стосунках В.Антоновича і М.Драгоманова відбувся в кінці 1885 р., коли вони розійшлися в розумінні тенденцій розвитку національного руху⁸¹.

В.Антонович зайняв, на відміну від М.Драгоманова, поміркованішу позицію, критично ставився до діяльності молодих громадівців-“політиків”. Водночас в обох діячів були розходження в оцінці значення російської літератури для української інтелігенції. У листі до М.Драгоманова 8 вересня 1885 р. В.Антонович прямо написав: “...Самый большой вредъ въ культурномъ отношеніи приноситъ украинской интеллигенціи то, что она воспитывается исключительно на российской литературѣ, вмѣсто того, чтобы искать источника свѣта въ любой литературѣ западно-европейской...”⁸². На його думку, російський царизм посилив свій тиск на Галичину з метою русифікації (“никогда еще натискъ централизма московского на Галицію не былъ такъ силенъ, ... благодаря крупной денежной помощи ... москвофильская партія торжествуетъ...”)⁸³. Однак М.Драгоманов у листі 10 вересня 1885 р., як відомо, категорично не погоджувався з цією думкою про силу в Галичині “москвофильства”⁸⁴. М.Драгоманов писав киянам із Женеві у квітні 1886 р., що “українство як форма стоїть тепер в Галичині так міцно, як ніколи”, боротьба з москвофильством “вже маже зкінчилася на користь українства, т. j. народовства”⁸⁵.

В.Антонович був одним з ініціаторів заснування “Руської історичної бібліотеки” в 1886 р., що відіграла важливу роль у процесі обґрунтування окремішності русько-української історії від історичного минулого Польщі та Росії. Вона містила переважно перекладні праці, стала першим серійним виданням фахової історичної літератури українською мовою і виконувала функцію ознайомлення галичан із досягненнями наддніпрянських авторів у галузі української історії⁸⁶. Ініціатори видання “Бібліотеки” – В.Антонович та О.Барвінський – започаткували систематичну творчу співпрацю наддніпрянських і галицьких істориків⁸⁷. “Бібліотека” мала не тільки академічне, а й виразно політичне значення, сприяла утвердженню всеукраїнської національної єдності, підготувала ґрунт для появи фундаментальної праці М.Грушевського “Історія України-Руси”. Поштовх для видання “Бібліотеки” дало особисте знайомство О.Барвінського з В.Антоновичем у Києві в серпні 1885 р., куди галичанин їздив для роботи в місцевих архівах. Окрім зовсім “щирого” в розмові В.Антоновича, який продумав програму “Бібліотеки”, план видавництва О.Барвінський обговорив з О.Кониським, В.Вовком-Карачевським і П.Житецьким⁸⁸. Розмови О.Барвінського з В.Антоновичем, згадував галичанин про свою поїздку 1885 р. до Києва, а також “під час його побуту в Тернополі (коли В.Антонович удруге їздив до Галичини. – *І.Р.*), ще більше впевнили мене про потребу основної історичної освіти серед нашої суспільности”⁸⁹.

Однак виникло мовно-правописне питання, суть якого полягала в тому, що українські історики в Росії видавали свої твори, як правило, літературною російською мовою, яку в Галичині мало хто знав, тож без перекладів було не обійтися. Серію “Руської історичної бібліотеки” було вирішено видавати не “кулішівкою”, на фонетичній основі, а етимологічним правописом, що, за твердженням О.Барвінського, робилося для того, щоби “приєднати якнайбільш передплатників ... і тим здобути потрібні грошеві засоби на видавництво...”⁹⁰. Галицькі русофіли категорично не сприймали “кулішівку”, а видання етимологією мали більше шансів знайти прихильників серед русофільської інтелігенції в душі проголошеної концепції “органічної

праці”. Крім мовно-правописної, ще однією проблемою, з якою зіткнулися видавці “Бібліотеки”, було питання термінології. Як зауважив Д.Дорошенко, “термінологія перекладів – річ дуже важна в тім часі, коли наукова, а спеціально історична література на українській мові була дуже вбога”⁹¹. Серед галичан того часу були поширені самоназви “Русь” і “руський”, рідше – “малоруський” (на противагу “великоруському”, тобто російському), а терміни “Україна”/“український”, вживані народовцями, не мали особливої популярності в суспільстві. У свідомості більшості галичан явно бракувало розуміння відмінностей між “руським” (народовці) і “руським” (москвофіли) світом, усвідомлення окремішності русинів-малоросів-українців від великоросів-росіян, що було джерелом для живлення русофільських, проросійських настроїв у краї.

В.Антонович запропонував видавцям “Бібліотеки” об’єднати дві назви в одну, що відобразилося в популярній згодом формулі “Русь-Україна”, “русько-український”. О.Барвінський пізніше згадував, що в 1885 р. під час серпневої наради в Києві з ініціативи В.Антоновича прийнято рішення “усталити вислів щодо назви нашого народу й краю в супротивности до Московщини” – “українсько-руський” та “Україна-Русь”⁹². З одного боку, треба було показати історичну тяглість українських земель від давньоруських часів, відмінності “малоруського” масиву від Великоросії-Московщини, а з другого – засвідчити національну єдність русько-українського простору по обидва боки австро-російського кордону. Однак видавці, що мали на меті поширення української національної свідомості в масах, від початку зіткнулися із серйозними фінансовими труднощами. “Бібліотека” потрапила до переліку заборонених у Росії видань, що обмежувало видавничі можливості⁹³. Передплата і деяка грошова допомога (зокрема, за словами О.Барвінського, В.Антонович передав йому під час другого перебування в Києві “від незнамого мені добродія” 100 руб.) не покривали видатків на “Бібліотеку”⁹⁴. Незважаючи на несприятливі обставини, “Бібліотека” мала успіх у місцевих читачів (до 1904 р. вийшло 24 томи, з них 15 – у Тернополі), з 1889 р. видання регулярно фінансував Галицький крайовий сейм, а з 1894 р. його перенесли до Львова, де підготовкою і друком матеріалів зайнялося НТШ⁹⁵.

Резонансною подією, що дала поштовх до зближення галичан і наддніпрянців, стала друга поїздка О.Барвінського до Києва на святкування Шевченкових роковин 1888 р. Він мав розмови з В.Антоновичем про міжнародну ситуацію, можливість збройного конфлікту між Австро-Угорщиною і Росією. В.Антонович сподівався, що українське населення в Росії на випадок війни прихильно поставиться до австрійської армії. “Коли ж ми розговорилися на сю тему, – писав у спогадах О.Барвінський, – предвиджуваної в політичних кругах окружної розправи” між двома імперіями та “можливості вводу австрійської армії в межі російського царства”, наддніпрянський історик заявив, що українське населення “не далобися ужити за топориче російській сокирі проти австрійської армії і віднеслобися до неї приязно”⁹⁶. “В хаті одного земляка” в Києві зібралося понад 100 учасників урочистостей, за висловом О.Барвінського, з “всіх усюдів”. З емоційною промовою виступив В.Антонович, як згадував О.Барвінський, “тихим, як звичайно, голосом провідник закордонної України” поінформував “про саме свято і его значіне для розвитку нашої народної ідеї, ... вказав на задачі, які повинна сповнити українська освічена верства”. На пропозицію В.Антоновича, О.Барвінський ознайомив присутніх з особливостями національного життя в Галичині. “На мене зробив сей вечер незвичайне вражіне, – писав він. – Але й всі зібрані одушевились потребою близших і тіснійших взаємин між російськими і австрійськими українцями...”⁹⁷.

В останній третині XIX ст. галицьке русофільство усе більше еволюціонувало на проросійські позиції, що виразно засвідчив судовий процес над русофілами 1882 р., відомий в історії як “процес Ольги Грабар”. На ґрунті боротьби з русофільством серед народовців і польських політичних угруповань Галичини поступово визріла угодовська ідея, яку підтримали наддніпрянські громадівці, зокрема В.Антонович. Ідею польсько-народовської угоди підтримав австрійський уряд в умовах дипломатичного конфлікту з Росією, що назрівав у другій половині 80-х рр., для більш успішної протидії русофільству на місцевому ґрунті. У контексті угодовських контактів, що активізувалися після поїздки О.Барвінського до Києва 1888 р. і його спілкування з В.Антоновичем, виникло питання відновлення загальноукраїнського журналу “Правда” у Львові (виходив з 1867 р. з перервами). В.Антонович підтримав видання “Правди” з жовтня 1888 р., що незважаючи на серйозні суперечності в редакції навколо програми часопису,

підготувало ґрунт для польсько-української угоди. Проголошена восени 1890 р., “нова ера” мала гучний резонанс, але не знайшла широкої підтримки в тогочасному українському суспільстві (як і в польському). Від початку проти неї рішуче виступили русофіли і соціалісти-радикали, противники угодовства незабаром виділилися серед народовців, що були незадоволені дрібними поступками польської адміністрації. Вже на грудневих 1892 р. загальних зборах “Народної ради” (русофільська “Галицкая Русь” назвала їх “ліквідацією “нової ери”)⁹⁸ учасники засудили політику уряду щодо русинів, а за потреби закликали послів перейти в опозицію⁹⁹.

В.Антонович як один з ініціаторів польсько-української угоди намагався змінити ситуацію. На початку 1891 р. (за новим стилем) він за дорученням київської громади приїжджав до Львова, втретє після 1880 і 1885 рр. У листі до Ф.Вовка 8 січня В.Антонович писав зі столиці Галичини: “...Вот уже два дня сижу во Львове и ... попал в такой водоворот, что кручусь как муха в укропи і голова ходором ходитъ”¹⁰⁰. Він передав лідерів народовців, голові “Руського клубу” Ю.Романчукові листа від наддніпрянських українофілів, в якому прямо мовилося про необхідність продовження дотеперішньої угодовської політики. Лист закінчувався закликом працювати і боротися до кінця, доки рідний народ не увійде в європейську сім’ю, “засвоївши на ґрунті національному усе те, що властиво загальнолюдській культурі, цивілізації і поступу”¹⁰¹. В.Антонович спілкувався з намісником Галичини К.Бадені, відомими галицькими діячами О.Барвінським, Омеляном Огоновським, Б.Дідицьким та ін.¹⁰² Галицькі народовці з радістю зустріли приїзд В.Антоновича, про що він, зокрема, писав дружині К.Мельник. “...Галичане люди весьма гостеприимные и радушные, – наголошував В.Антонович 28 грудня 1890 р. (9 січня 1891 р.), – и до сих пор принимают меня так любезно, что вечно приходится даже несколько стесняться от чрезмерной их предупредительности”¹⁰³. Його прийняли в почесні члени “Просвіти” і Товариства ім. Шевченка, що справило на історика незабутнє враження, як видно з його листа до дружини 31 грудня 1890 р. (“сегодня галичане устромили мне ... высокаторжественную овацию...”)¹⁰⁴.

Свої враження від поїздки до Галичини в 1891 р. В.Антонович висловив у листуванні з Ф.Вовком. Так, він піддав нищівній критиці діяльність галицьких радикалів та їх ідейного натхненника М.Драгоманова в еміграції. У листі до Ф.Вовка з Праги 11 (23) січня 1891 р. писав, що його взаємини з М.Драгомановим “довольно обострены..., эта клика вздорная – и без почвы”. Радикали мали підтримку на Наддніпрянщині переважно серед нечисленної української молоді, за словами В.Антоновича, “насквозь проникнутой держимордством и диктаторскими пожеланиями (в каждом кружке не более 10 человек) и на львовских двух литераторах (Фр.[анко] и Павл.[ик])”. Радикальний рух не может ничего создать и только мешает всем делам, конечно, насколько может”¹⁰⁵. Водночас угодовську політику народовців у Галичині В.Антонович всіляко підтримував (“мне поведение народовцев кажется в высокой степени симпатичным и много обещающим...”). Він лаконічно висловився про польсько-українську угоду 1890 р.: “Это первый тактичный в политике шаг, конечно, с необходимыми уступками как в каждой парламентской комбинации”. Автор сподівався на підтримку австрійської влади і польської сеймової більшості в українському питанні, писав, що невдовзі “последует поддержка правительства и, вероятно, значительные уступки со стороны поляков”. Опозиція проти “нової ери” з боку соціалістів-радикалів, на думку В.Антоновича, була глибоко помилковою. “Газета “Народ”, – писав він про часопис радикалів, – в последних №№ представляет лиш набор площадной брани. Что еще хуже, радикалы сделали попытку соединиться для протеста с москвофилами и запачкались до крайности”¹⁰⁶.

Щодо критичного ставлення новоствореної РУРП до “нової ери”, то В.Антонович вбачав позитив у тому, що для польського суспільства стануть очевидними відмінності між галицькими радикалами і народовцями, яких раніше нерідко звинувачували в соціалізмі. Він писав Ф.Вовку в січні 1891 р., що політика радикальних лідерів “ясно разрывает связь народовцев с радикалами и тем разрушает последнее сомнение в массе польского общества, подозревавшего по незнанию и глупости, что народовцы стоят под знаменем М.[ихайла] П.[етровича] (Драгоманова. – *И.Р.*)”¹⁰⁷. У листі В.Антоновича з Белграда 7 (19) лютого 1891 р. містився закликання до Ф.Вовка як відомого вченого в еміграції приділяти значно більше уваги півавстрійській Галичині, що мала набагато кращі, ніж у Росії, можливості для національного руху, але

гостро відчувала брак фахових наукових сил. “Поселившись во Львові, – писав В. Антонович, – Ви окажете неимоверную пользу, ... галицкая публика скорбна наукою, еще несколько человек народовцев (Огоновский (Омелян. – *I.P.*), Смаль-Стоцкий, Целевич) кое-как работают научно; “твердые” (москвофіли. – *I.P.*) вместо науки верзут безошадную архаическую схоластику, молодые (*soi-disant*) (так звані, з французької. – *I.P.*) радикалы и позитивисты ... целиком разменялись на дешевую публицистику”¹⁰⁸. Під час візиту до Львова в 1891 р. В. Антонович був як “*courtier*” (посередник. – *I.P.*), запропонувавши “Просвіті” 25–30 тис. австрійських гульденів на будівництво народного інституту з музеєм і бібліотекою, а також “решил подарить в онование его: 1) свою коллекцию древностей, ... 1000 предметов или свыше того; 2) свою коллекцию автографов южнорусских (120–150); 3) коллекцию документов и рукописей”¹⁰⁹.

Про своє спілкування з В. Антоновичем у Львові 1891 р. писав русофіл Б. Дідицький у спогадах¹¹⁰. Наддніпрянський історик відвідав бібліотеку русофільського “Народного дому”, темою розмови було українське питання (“вопрось украинский”). Б. Дідицький погоджувався з активізацією останнім часом у Галичині українофільства (“партіи новоукраинской”), водночас у короткій розмові відкрито не виступав проти фонетики, яку він, на відміну від В. Антоновича, різко засуджував¹¹¹. Під час розмови з російським філологом професором А. Будиловичем, що виявляв інтерес до Галичини (його дружина була донькою одного з лідерів місцевих русофілів А. Добрянського), Б. Дідицький був більш відвертим. Обидва діячі вважали українську фонетику “настоящимъ для Руси “коренемъ зла””¹¹². В. Антоновичу й А. Будиловичу присвятив Б. Дідицький власні спогади на схилі віку, чим продемонстрував визнання їх внеску в національний рух, незважаючи на різні ідейні погляди. Про поїздку В. Антоновича в Галичину 1891 р. пізніше згадував народовський діяч, один з ініціаторів “нової ери” О. Барвінський. В. Антонович, за спогадом О. Барвінського, виїхав у наукове відрядження в Європу й одержав доручення від київської “Старої громади”, “щоби він при сій нагоді, задержуючись переїздом у Львові, в Кракові і у Відні, де були кружки радикальної академічної молодіж, перевіз з ними основну розмову і довів їх до отямлення (тобто не виступати проти угоди. – *I.P.*)”¹¹³.

У розмовах з І. Франком і М. Павликом В. Антонович відкрито підтримував “новоєрівську” політику¹¹⁴. Він розкритикував діяльність галицьких радикалів у відповідь на закиди М. Драгоманова проти “українолюбців” у Росії, опубліковані в “Народі” 1890 р. (ч. 10). Так, львівська “Правда” в уявленні М. Драгоманова була перейнята “духом старозаконної національної нетерпимости в поглядах на сусідів наших Великорусів”¹¹⁵. Своє розчарування від ближчого знайомства з радикалами В. Антонович передав у листах. “... Здалека вони (радикали. – *I.P.*) мені здавались неначе чимсь серйозним, – відверто писав він О. Барвінському 24 січня (7 лютого) 1891 р. з Відня, – на ділі ж тільки багато крику..., це мені здається загалом дурниця”. У листі мовилося про відсутність у радикалів реальної сили, ясної ідеї та солідарності між собою¹¹⁶. Натомість М. Павлик про свою зустріч з В. Антоновичем доводив до відома М. Драгоманова 11 січня 1891 р.: “Загальне вражіння стрічі у мене дуже прикре, зовсім не те, шчо 1885 р.”. В. Антонович приїхав до Львова, очевидно, “в справі угоди, – писав М. Павлик. – Я його сам визвав на розмову про крок народовців, і він сказав, шчо похвальєє їх”. Наддніпрянський історик висловив невдоволення діяльністю галицьких радикалів, що виступають проти угодовства спільно “з москвофілами, ... ми (українофіли. – *I.P.*), мовльав, працюємо в користь деспотизму”¹¹⁷. Наприкінці листа М. Павлик наголошував, що “на Україні ... льуті дуже за виступи (радикалів. – *I.P.*) протів угоди”. Їх підтримує “із старших (громадівців. – *I.P.*) один” тільки М. Ковалевський¹¹⁸.

У середині січня 1891 р. В. Антонович виїхав зі Львова до Кракова, Праги і Відня. В австрійській столиці він мав розмови про “львівські справи” з польським політиком А. Хамцем, членами віденського товариства “Січ” та ін. Однак місія В. Антоновича закінчилася невдачею, за висловом історика М. Кордуби, “йому не вдалося противників угоди переконати про корисність “нової ери”...”¹¹⁹. Як свідчить згаданий лист В. Антоновича до О. Барвінського від 24 січня (7 лютого) 1891 р., уже через кілька місяців після проголошення “новоєрівської” політики виявилися серйозні розходження між двома сторонами. Поляки А. Хамець і міністр галицьких справ у Відні Ф. Залеський під час розмов з В. Антоновичем чітко дали зрозуміти, що вони “не дуже удоволені угодою, яку з Вами (О. Барвінським як головним рушієм компромісу з боку галицьких народовців. – *I.P.*) звів Бадені”¹²⁰. Незважаючи на розчарування в угодовській

політиці, В.Антонович не розірвав зв'язків із галичанами, займав виразно австрофільську позицію, з огляду на жорсткі антиукраїнські репресії в Російській імперії. Як писав у листі до Ф.Вовка 25 січня (6 лютого) 1891 р., Габзбурзька монархія – “единственная держава, от которой можно ожидать если не сразу полной автономии, то хоть права развивать постепенно и свободно свою культуру”¹²¹.

У контексті угодівських контактів кінця 1880-х рр. розглядалося питання заснування кафедри історії України у Львівському університеті під керівництвом В.Антоновича. Відкриття кафедри (дослівна назва – “кафедра всесвітньої історії з особливим наголосом на історії Східної Європи”) було однією із пропозицій, поданих народовцями на розгляд намісника Галичини восени 1890 р. Однак серйозною перешкодою для приїзду видатного історика до Львова була, по-перше, його належність до православної конфесії (в очах австрійських і польських політиків православ'я асоціювалося з російською імперською ідеєю, до того ж проти нього свідчила свідома зміна католицького віросповідання на православне)¹²²; по-друге, В.Антоновичу не враховувався би великий стаж викладацької роботи в Росії¹²³. У березні 1892 р. австрійський цісар дав дозвіл на створення кафедри, але В.Антонович після деяких вагань відмовився від нової посади. Не допомогли навіть поїздки до Києва для переговорів із ним на початку 1893 р. редактора газети “Діло” І.Белея та О.Барвінського.

Як згадував пізніше О.Барвінський, І.Белей під час спілкування з наддніпрянським істориком у Києві не довідався “нічого певного щодо рішення проф. Антоновича”¹²⁴. Про результати візиту редактор “Діла” написав у детальному звіті по приїзді до Львова 19 березня 1893 р. Зокрема, за порадою В.Антоновича І.Белей мав тривалу розмову з М.Грушевським у нього на квартирі. М.Грушевський, перспективний учень В.Антоновича, поставив декілька умов свого приїзду до Галичини (“віри ніколи б я не змінив”, пішов би працювати “лиш на посаду надзвичайного професора” та деякі ін.)¹²⁵. У кінці листа І.Белей писав, що “справа, як бачите, досить запутана”, висловив побоювання, щоб у результаті інтриг кафедру не очолив москвофіл (за його словами, “кацап”) або поляк, для чого О.Барвінському пропонувалося вжити негайних і рішучих заходів¹²⁶.

Наприкінці 1893 р., після отриманого від О.Кониського листа 13 (25) листопада, О.Барвінський сам приїхав до Києва, де “застав проф. Антоновича і Грушевського, мені вже особисто знайомого з давнішого побуту в Києві. [...] Я подав причину мого приїзду і висловив як від нашої громади, так і від правительства горяче бажання”, щоб кафедру очолив-таки В.Антонович¹²⁷. Серед причин відмови В.Антоновича, крім уже названих, були й похилий вік (у 1894 р. йому виповнювалося 60 років) та небажання безпосередньо вияснювати складні обставини внутрішньополітичного життя Галичини. В.Антонович переймався тим, що “нова ера”, одним з ініціаторів якої він був, не мала широкої підтримки в галицькому суспільстві, зазнала невдачі. Прикро вразили його також закулісні інтриги у Львові щодо обсадження нової кафедри. Як відомо, було кілька кандидатур на посаду професора: зять І.Шараневича В.Мількович, перший голова НТШ Ю.Целевич, який передчасно помер у 1892 р., професор Краківського університету А.Левицький та ін.¹²⁸. У розмові з О.Барвінським наприкінці 1893 р. В.Антонович відверто наголошував, що в поважному віці і по довголітній “мозольній праці він не почував у собі настільки сили, щоби міг сповнити таку важну і трудну задачу (в Галичині. – *І.Р.*)”¹²⁹. На початку 1890-х рр. В.Антонович доклав чимало зусиль для перетворення львівського Товариства ім. Шевченка в наукове, брав участь у формуванні першого тому “Записок НТШ” у Львові 1892 р.¹³⁰.

М.Грушевський пізніше згадував, що в 1891 р., довідавшись від В.Антоновича про план “заснування катедри руської історії” у Львівському університеті, дав згоду перейти працювати на новостворену кафедру, “бачучи в тім патріотичний обов'язок. ... Коли кого можна уважати причиною, що я опинивсь на львівській кафедрі, то власне його (В.Антоновича. – *І.Р.*): він зрікся сеї катедри і вказав на мене”¹³¹. Вибір В.Антоновича виявився вдалим, М.Грушевський у Львові розгорнув багатогранну діяльність, що була вагомим інструментом конструювання історичної пам'яті українців, охопила три головні напрямки: розбудова НТШ, організація широкої видавничої діяльності рідною мовою, підготовка і виховання нових кадрів українських істориків, що сформували наукову школу М.Грушевського¹³². Заслугою М.Грушевського стало наукове обґрунтування схеми історії України з давніх часів (зокрема, в багатотомній фундаменталь-

ній праці “Історія України-Руси”, перший том якої вийшов у Львові 1898 р.), що заклало наукові основи для національно-визвольної боротьби українського народу в ХХ ст. В.Антонович радів першим успіхам свого учня на науковій ниві в Галичині, про що, зокрема, відверто писав М.Грушевському в листі 11 жовтня 1894 р. з Києва: “... Сердешне радію, бачучи, з яким повагом Ви несете прапор дійсного русского профессора у Львові”¹³³.

Востаннє В.Антонович (помер у 1908 р.) приїжджав у Галичину в листопаді 1900 р., по дорозі на лікування в Італію, зупинявся в будинку О.Барвінського у Львові. Однак, будучи вже важко хворим, він не втручався у громадсько-політичні справи¹³⁴. Збереглися два короткі листи В.Антоновича до О.Барвінського з Каталонії від 12 (24) грудня 1900 р. та 1 (14) січня 1901 р.¹³⁵. У першому з них В.Антонович скаржився на брак інформації про громадсько-політичне життя в Галичині, про яке знав тільки “з тутешніх газет”, просив надсилати галицьку пресу, щоб “не стратити зовсім розуміння ситуації”¹³⁶. В останньому листі видатний історик, довідавшись від свого колеги про гостроконфліктну політичну ситуацію в краї, висловив думку, що вона “невесела”, але в політиці завжди треба якийсь час перетерпіти¹³⁷.

Отже, В.Антонович мав значний вплив на Галичину як видатний історик і громадський діяч, за висловом М.Кордуби, був одним із “перших піонерів духового єднання галичан з придніпрянцями” у ХІХ ст.¹³⁸. У розумінні В.Антоновича підавстрійська Галичина була невід’ємною частиною етнічного українського простору, що в умовах жорстких антиукраїнських репресій у Російській імперії і легальних, конституційних можливостей для української діяльності в Австро-Угорщині мала відіграти роль загальноукраїнського центру, “П’ємонту” України. В.Антонович у своїй творчості, зокрема на сторінках “Киевской старины, інформував українське суспільство Наддніпрянщини про особливості громадського життя галицьких русинів-українців. Він був одним з ініціаторів запровадження в науковий і суспільний обіг нового терміна “Русь-Україна” (“русько-український”), щоб засвідчити національну єдність українського народу обабіч Збруча, на відміну від російського і польського, з давніх часів. Після першої публікації в Галичині в 1863 р. наддніпрянський історик постійно друкувався в місцевій народовській пресі, мав багатолітні стосунки з галицькими діячами, насамперед із родиною Барвінських, кілька разів приїжджав до краю. Найбільший вплив на галичан В.Антонович мав у 1880-х – на початку 90-х рр., що було пов’язано з підготовкою і проведенням політики “нової ери”, польсько-українського порозуміння.

1. Франко І. Українці / Іван Франко // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. – К., 1984. – Т. 41. – С. 189.
2. Див.: Кордуба М. Зв’язки В. Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – К., 1928. – Кн. 5. – С. 33–78; Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність / Дмитро Дорошенко. – Прага, 1942. – 168 с.; Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – Львів, 2000. – 247 с.; його ж. Між археологією та політикою. Володимир Антонович і польське суспільство (до 170-річчя від дня народження) / Ігор Чорновол // Молода нація. – К., 2004. – № 3. – С. 91–174; Світленко С. Світ модерної України кінця ХVІІІ – початку ХХ століття : зб. наук. праць / Сергій Світленко. – Дніпропетровськ, 2007. – 460 с.; Rawita-Gawroński F. Włodzimierz Antonowicz. Zarys jego działalności społeczno-politycznej i historycznej / Franciszek Rawita-Gawroński. – Lwów, 1912. – 144 s.; Maciak D. Próba porozumienia polsko-ukraińskiego w Galicji w latach 1888–1895 / Dariusz Maciak. – Warszawa, 2006. – 407 s. *та ін.*
3. Скельчик С. Українофіли: світ українських патріотів другої половини ХІХ століття / Сергій Скельчик. – К., 2010. – С. 24, 25.
4. Антонович В. Моя исповедь / Владимир Антонович // Антонович В. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори / упоряд. О. Тодійчук, В. Ульяновський ; вступ. ст. та коментарі В. Ульяновського. – К., 1995. – С. 88, 89.
5. Отзыв из Киева // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович : у 3 т. / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 1997. – Т. 2. – С. 95.
6. Історія Галицької Русі по лекціямъ В.Б. Антоновича. – [Б. м.], [б. г.]. – 296 с.
7. До кнїво-галицьких зв’язків початку 1870-х років (3 щоденників Г.П. Галагана) / подав А. Степович // За сто літ. Матеріяли з громадського і літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття. – Х. ; К., 1930. – Кн. V. – С. 191.
8. Історія Галицької Русі по лекціямъ В.Б. Антоновича. – С. 278, 280, 283.

9. Там само. – С. 284, 286.
10. Там само. – С. 283, 284, 286.
11. В. Антонович згадував про складні політичні умови, в яких працювали українські діячі в Росії після розгрому Кирило-Мефодіївського братства, за винятком короткотривалих “відлиг”. Так, після приїзду до Києва в 1850 р. він мав намір “більше познайомитись з українською літературою і джерелами української історії”, але “діставати усе українське було трудно”. Кілька років В. Антоновичу не вдавалося знайти твори Т. Шевченка, і тільки “на третій рік я міг дістати “Чигиринського Кобзаря”, і то під великим секретом”. Аналогічно “була заборонена” “Історія русів”, яку майбутній історик дістав у “рукописному виді у букініста на Подолі” (див.: Антонович В. Мемуари / Володимир Антонович // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович: у 3 т. / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 1997. – Т. 1. – С. 180).
12. Антонович В. Записка в справі обмежень української мови / Володимир Антонович // Антонович В. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – С. 158.
13. Маринчук В. Зь колишнього // Мета. – 1863. – Листопадъ (вийш. 3/15 грудня). – № 3. – С. 179–181.
14. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність / Дмитро Дорошенко. – Прага, 1942. – С. 78, 79. Див.: Антонович В. Про твори Т. Шевченка історичного змісту / Володимир Антонович // Правда. – 1889. – Вип. V. – Лютий. – С. 337–340; Низенко Три національні типи народні // Там само. – 1888. – Вип. III. – Грудень. – С. 157–169; П-с-к Історичні байки п. Маріяна Дубецького (За приводом праці про початок Запорожя) // Там само. – Вип. II. – Падолист. – С. 110–116; Турист Лист подорожного // Там само. – 1889. – Вип. VI. – Марець. – С. 478–481 *та ін.*
15. Львівська національна наукова бібліотека (далі – ЛННБ) НАН України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11 (Барвінські), од. зб. 4536, 5 арк.; Д-ж-в Міністерство графа Д.А. Толстого Допись до “Правди” // Правда. – 1880. – Вип. I, II, III за січень, лютий, марець. – С. 98–103; Дей О. Словник українських псевдонімів (XVI–XX ст.) / Олексій Дей. – К., 1969. – С. 136.
16. Д-ж-в Міністерство графа Д.А. Толстого Допись до “Правди”. – С. 102, 103.
17. Антонович В. Три національні типи народні / Володимир Антонович // Антонович В. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори. – С. 90.
18. Палієнко М. “Кіевская старина” (1882–1906). Систематичний покажчик журналу / Марина Палієнко. – К., 2005. – С. 11, 12, 93, 94, 157, 216, 250, 426, 430, 431.
19. Антонович В. Къ вопросу о галицко-русской литературѣ (По поводу статьи проф. Т.Д. Флоринскаго) / В. Антонович / Оттискъ изъ журнала “Кіевская старина”. – К., 1900. – 28 с.
20. Антонович В. Къ вопросу о галицко-русской литературѣ. (По поводу статьи проф. Т.Д. Флоринскаго) / В. Антонович // Кіевская старина. – 1900. – Т. LXVIII, марть. – С. 415.
21. Там само. – С. 402, 403.
22. А. Галышка княгиня Острожска, оповѣдане историчне д-ра Из. Шараневича, у Львовѣ, 1880 г. // Кіевская старина. – 1882. – Т. I, январь. – С. 209.
23. Антонович В. Польско-русскія соотношенія XVII в. въ современной польской призмѣ (По поводу повѣсти Г.Сенькевича “Огнемъ и мечемъ”) / В. Антонович // Там само. – 1885. – Т. V, май. – С. 44–78.
24. Там само. – С. 77.
25. Кордуба М. Звязки В.Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 179, 180.
26. Там само. – С. 180.
27. Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським. 1871–1877 / зладив М.Павлик // Збірник філільогічної секції НТШ. – Львів, 1910. – Т. XIII. – С. 31, 32.
28. Там само. – С. 38.
29. Кордуба М. Звязки В.Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 182, 183.
30. Там само. – С. 173.
31. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. Предисловие // Драгоманов М.П. Вибране (“...мій задум зложити очерк цивілізації на Україні”) / упоряд. Р.С. Міщук. – К., 1991. – С. 46.
32. Драгоманов М. Австро-руські спомини (1867–1877) / Михайло Драгоманов // Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. – К., 1970. – Т. 2. – С. 166.
33. Студинський К. Перша зустріч Михайла Драгоманова з галицькими студентами / Кирило Студинський // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – К., 1926. – Кн. 2–3. – С. 74.
34. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України), ф. 362 (Студинський К.), оп. 1, спр. 141, арк. 21, 22, 22 зв.

35. Кордуба М. Зв'язки В.Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 183, 185, 192.
36. Там само. – С. 191, 192.
37. ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 11 (Барвінські), од. зб. 4238, арк. 3, 4.
38. Одержаний лист з України до редакції “Правди” // Правда. – 1873. – Ч. 19. – 16 (28) листопада. – С. 660, 661.
39. Драгоманов М. Австро-руські спомини / Михайло Драгоманов. – С. 224, 225.
40. Одержаний лист з України до редакції “Правди” // Правда. – 1874. – Ч. 3. – 1 (13) березня. – С. 125–128.
41. Драгоманов М. Австро-руські спомини / Михайло Драгоманов. – С. 227, 228.
42. Там само. – С. 226.
43. Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології, ф. 104 (Головацький Я.), од. зб. 986, арк. 1, 2, 11.
44. М. Драгоманов писав на сторінках “Правди”, що “реферат п. Головацького про руску колонізацію у Галичині і Буковині не давав майже ніяких фактів и поглядів. Се був набір фраз, які завсїгди бачиш напр. у “Слові”. Російській публиці, котра ёго слухала, реферат п. Головацького кинувся в очи хиба довготою своєю та польською вимовою и чудним язиком...” (див.: Українець Археологічний зїзд у Києві // Правда. – 1874. – Ч. 19. – 18 (30) листопада. – С. 802).
45. Українець Археологічний зїзд у Києві // Правда. – 1874. – Ч. 19. – 18 (30) листопада. – С. 802.
46. Видання збірки затягнулося, Я. Головацький листовно запитував В.Антоновича 15 березня 1877 р., чи ще не вийшли друком матеріали київського археологічного зїзду і чи будуть уміщені в них “выдержки изъ моеї статьи...” (див.: Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології, ф. 104, од. зб. 152, арк. 1).
47. Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології, ф. 104, од. зб. 398, арк. 1 зв., 2.
48. Там само, арк. 1, 1 зв.
49. Там само, од. зб. 151, арк. 1.
50. Там само, арк. 2, 2 зв.
51. Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським. 1871–1877. З портретами й факсиміліями кореспондентів / зладив М.Павлик // Збірник фільологічної секції НТШ. – Львів, 1910. – Т. XIII. – С. 7.
52. ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 141, арк. 21, 22, 22 зв.
53. Переписка Михайла Драгоманова з Мелітоном Бучинським. – С. 92.
54. Лисяк-Рудницький І. Роля України в новітній історії / Іван Лисяк-Рудницький // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе : у 2 т. – К., 1994. – Т. 1. – С. 146; його ж. Інтелектуальні початки нової України // Там само. – С. 183.
55. Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) / Мар'ян Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 140, 142.
56. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М. Павлик. – Т. V : (1886–1889). – Чернівці, 1912. – С. 295.
57. Антонович В. Щоденні нотатки закордонної подорожі 1880 р. / Володимир Антонович // Антонович В. Твори. Повне видання. – К., 1932. – Т. I. – С. 285; Кордуба М. Зв'язки В.Антоновича з Галичиною / Мар'ян Мудрий // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 192.
58. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – Львів, 2000. – С. 45.
59. Антонович В. Щоденні нотатки закордонної подорожі 1880 р. / Володимир Антонович // Антонович В. Твори. Повне видання. – К., 1932. – Т. I. – С. 285–301.
60. Там само. – С. 285.
61. Там само. – С. 285, 287, 290. Характерно, що 15 травня 1880 р. В. Антонович відвідав у Львові як народовську “Просвіту”, так і засідання русофільської “Русской рады”.
62. Державний архів Львівської області, ф. 350 (Дирекція поліції у Львові Галицького намісництва), оп. 1, спр. 4912, арк. 39.
63. Антонович М. Недруковані листи В.Б. Антоновича до Ф.К. Вовка (з архіву УВАН) / Марко Антонович // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 239.
64. Там само. – С. 241.
65. Там само. – С. 242.
66. Історія Львова: у 3 т. / редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів, 2007. – Т. II. – Т. 2. – С. 243.
67. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – С. 46.
68. Там само. – С. 95, 96, 97.

69. Дорошенко Д. Володимир Антонович. Його життя й наукова та громадська діяльність / Дмитро Дорошенко. – С. 72.
70. Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 179.
71. Там само. – С. 193, 194.
72. Переписки Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М. Павлик. – Т. IV : (1882–1885). – Чернівці, 1910. – С. 423.
73. Там само. – С. 431, 432.
74. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – С. 52, 54.
75. В.Б. Антонович до М.П. Драгоманова // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 115.
76. Там само. – С. 117, 118, 119.
77. Там само. – С. 120, 123.
78. Архів Михайла Драгоманова. – Т. 1. Листування Київської старої громади з М. Драгомановим (1870–1895 рр.) / за ред. Р. Смаль-Стоцького. – Варшава, 1937. – С. 280.
79. Палієнко М. Київська стара громада у суспільному та науковому житті України (Друга половина XIX – початок XX ст.) / Марина Палієнко // Київська старовина. – К., 1998. – № 2. – С. 69.
80. Світленко С. Українські громади другої половини XIX – початку XX ст. (Особливості ідеології та діяльності) / Сергій Світленко // Київська старовина. – 1998. – № 2. – С. 25.
81. Палієнко М. Київська стара громада у суспільному та науковому житті України / Марина Палієнко. – С. 70.
82. Архів Михайла Драгоманова. – Т. 1. – С. 29.
83. Там само.
84. Там само. – С. 33.
85. Драгоманов М. Листи до Ів. Франка і інших. 1881–1886 / видав І. Франко. – Львів, 1906. – С. 216.
86. Люзняк М. “Руська історична бібліотека”: на шляху формування національної свідомості українського народу / Марія Люзняк // Записки ЛНБ ім. В. Стефаника. Зб. наук. праць. – Львів, 2002. – Вип. 9–10. – С. 166.
87. Бурдуланюк В. Наукове товариство імені Шевченка – всеукраїнський науковий центр кінця XIX – початку XX століть / Володимир Бурдуланюк // Українознавчі студії. – Івано-Франківськ, 2007–2008. – Вип. 8–9. – С. 328.
88. Барвінський О. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський. – Ч. I–II / упоряд. А. Шацька, О. Федорук ; ред. Л. Винар, І. Гирич. – Нью-Йорк ; К., 2004. – С. 366, 367.
89. Барвінський А. Заснування катедри історії України в Львівському університеті / А. Барвінський // Записки НТШ. Відбитка. – Львів, 1925. – Т. CXLI–CXLIІІ. – С. 1.
90. Барвінський О. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський. – Ч. I–II. – С. 368.
91. Дорошенко Д. Володимир Антонович / Дмитро Дорошенко. – С. 72, 73.
92. Барвінський О. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський. – Ч. I–II. – С. 368.
93. Чорновол І. Олександр Барвінський у контексті розвитку історичної науки в Галичині / Ігор Чорновол // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka. – Rzeszów, 2004. – Т. II. – С. 265, 267.
94. Барвінський О. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський. – Ч. I–II. – С. 371.
95. Люзняк М. “Руська історична бібліотека”: на шляху формування національної свідомості українського народу / Марія Люзняк // Записки ЛНБ ім. В. Стефаника. Зб. наук. праць. – С. 166.
96. Барвінський О. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський. – Ч. I–II. – С. 393, 394.
97. Там само. – С. 395.
98. Ликвідація “новой эры” // Галицкая Русь. – Львовъ, 1892. – № 286. – 19 (31) декабря. – С. 1. “Дѣло, начатое ошибочно безъ живого контакта съ цѣлымъ народомъ, веденное безъ щирости, под-держиваемое искусственно, не можетъ долго устоять”, – писала газета (с. 1).
99. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – С. 169.
100. Антонович М. Недруковані листи В.Б. Антоновича до Ф.К. Вовка (з архіву УВАН) / Марко Антонович // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 244.
101. Кордуба М. Зв'язки В. Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України. Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 198.
102. Там само.
103. Листи В. Антоновича до Катерини Мельник за 1881–1903 роки // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 290.
104. Там само.

105. Антонович М. Недруковані листи В.Б. Антоновича до Ф.К. Вовка (З архіву УВАН) / Марко Антонович // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 246.
106. Там само.
107. Там само.
108. Там само. – С. 249.
109. Там само.
110. Щоправда, Б.Дідицький на схилі віку точно не згадав, коли відбулася зустріч (“года изъ послѣднёго десятка прошлого вѣка...”) (Своежительство записки Богдана А.Дѣдицкого. – Ч. I : Где-шо до исторіи саморозвитія языка и азбуки Галицкой Руси. – Львовъ, 1906. – С. 82).
111. Своежительство записки Богдана А.Дѣдицкого. – Ч. I. – С. 83, 84.
112. Там само. – С. 85.
113. Барвінський О. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський / упор. А. Шацька ; коментар Б. Янишина; ред. Л. Винар, М. Жулинський. – К., 2010. – Т. II, ч. III–IV. – С. 250.
114. Кордуба М. Звязки В.Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України. Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 198.
115. Драгоманов М. На увагу українолюбцям у Росії / Михайло Драгоманов // Народ. – 1890. – Ч. 10. – 15 мая. – С. 152.
116. ЦДІАЛ України, ф. 362, оп. 1, спр. 181, арк. 5. У споминах О.Барвінський надрукував два листи від В.Антоновича: 12 (24) січня і 24 січня (7 лютого) 1891 р. (Барвінський О. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський. – Т. II, ч. III–IV. – С. 250–252).
117. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М.Павлик. – Т. VI : (1890–1891). – Чернівці, 1910. – С. 104, 105, 106.
118. Там само. – С. 107.
119. Кордуба М. Звязки В.Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 198, 199.
120. Клід Б. До історії “нової ери”. Неопублікований лист Володимира Антоновича до Олександра Барвінського / Богдан Клід // Україна модерна. – 1996. – Ч. 1. – С. 147, 148.
121. Антонович М. Недруковані листи В.Б. Антоновича до Ф.К. Вовка (З архіву УВАН) / Марко Антонович. – С. 247.
122. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – С. 133, 134.
123. Барвінський О. Заснування катедри історії України в Львівському університеті / Олександр Барвінський // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 440.
124. Барвінський А. Заснування катедри історії України в Львівському університеті / А. Барвінський // Записки НТШ. Відбитка. – Львів, 1925. – Т. CXLI–CXLIІІ. – С. 6, 7, 9.
125. ЛННБ ім. В.Стефаніка. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 596, арк. 38, 41, 41 зв.
126. Там само, арк. 42, 43.
127. Барвінський А. Заснування катедри історії України в Львівському університеті / А. Барвінський. – С. 12, 13.
128. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – С. 135, 136.
129. Барвінський А. Заснування катедри історії України в Львівському університеті / А. Барвінський. – С. 13; Дорошенко Д. Володимир Антонович / Дмитро Антонович. – С. 85.
130. Дорошенко Д. Володимир Антонович / Дмитро Антонович. – С. 82, 83, 84.
131. Грушевський М. Як мене спроваджено до Львова (Лист до Хв. Редакції “Діла”) / Михайло Грушевський // Син України. Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 444, 445.
132. Педич В. Історична школа Михайла Грушевського у Львові (1894–1914 рр.) / Василь Педич. – Івано-Франківськ, 1997. – С. 57, 163.
133. Листи В.Антоновича до М.Грушевського за 1889–1900 роки // Син України. Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 258.
134. ЛННБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 528, арк. 11; Барвінський Б. Кілька споминів про пок. проф. Вол. Антоновича / Богдан Барвінський // Руслан. – 1908. – Ч. 62. – 15 (28) марця. – С. 2, 3.
135. Листи Володимира Антоновича до Олександра Барвінського // Руслан. – 1909. – 1 (14) січня. – С. 3, 4.
136. Листи Володимира Антоновича до Олександра Барвінського за 1891–1901 роки // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 1. – С. 238.
137. ЛННБ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів, ф. 11, од. зб. 528, арк. 7, 9.
138. Кордуба М. Звязки В.Антоновича з Галичиною / Мирон Кордуба // Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. – Т. 2. – С. 172.

В статті проаналізована роль В. Антоновича в розвитку українського національного руху в Галичині XIX в. Особливу увагу приділено його поглядам на австрійську Галичину, що відбилися в публіцистичних статтях, лекційному курсі в Київському університеті, періодичній пресі, зокрема в народовських журналах в краї, де він активно видавався з 1860-х рр. В. Антонович зробив вагомий внесок у трансформацію Галичини в центр загальноукраїнського руху, враховуючи антиукраїнські репресії російського царизму: підтримував видавничу діяльність народовців, заснував Товариство ім. Шевченка в Львові та трансформацію його в наукове, був одним з ініціаторів політики “нових епох” і т. п. Виявлено письмові та особисті зв’язки В. Антоновича з галицькими діячами А. Барвинським, М. Бучинським, Я. Головацьким і др., дискусії між В. Антоновичем та М. Драгомановим щодо перспектив розвитку українського національного руху. Особливо висвітлюються поїздки видатного історика в Галичину в 1880, 1885, 1891 та 1900 рр.

Ключові слова: В. Антонович, Галичина, діяльність, національний рух, поїздка.

The article deals with the analyze of V. Antonovych's role in the development of Ukrainian national movement in Galicia in the XX century. Particular attention is paid to his views on the Austrian part of Galicia, manifested in the publicistic articles, lecture course at Kiev University, periodic press, particularly in newspapers of Narodovtsi in the province where he was actively published from the 1860s. V. Antonovych made a significant contribution to transformation of Galicia into the center of nationwide movement with a view to anti-Ukrainian repression of Russian Tsarsism: supported publishing activity of Narodovtsi as well as founding of Shevchenko Society in Lviv, turning of the Society into a scientific one, was one of the initiators of the policy of “new era”, too. Epistolary and personal relationship of V. Antonovych with the Galician figures: O. Barvinskyu, M. Buchynskyy, Y. Holovatskyi etc., debate between V. Antonovych and M. Drahomanov concerning the prospects of Ukrainian national movement are clarified. Trips of the outstanding historian and public figure to Galicia in 1880, 1885, 1891 and 1900 years are described separately.

Keywords: V. Antonovych, Galicia, figure, national movement, trip.

УДК 94 (477)

Валерій ОСТРОВСЬКИЙ

САМВИДАВНА “АЛЬТЕРНАТИВА” ДМИТРА КВЕЦКА

Стаття розглядає самвидавну діяльність представника українського національно-визвольного руху, співзасновника наймасштабнішої підпільної організації кінця 1964 – початку 1967 рр. в УРСР – Українського національного фронту, політв’язня, творця позацензурних часописів Дмитра Квецка (1935–2010). На основі аналізу первинних примірників журналу “Альтернатива” розкрито систему суспільно-політичних, соціально-економічних і культурно-духовних поглядів автора, переосмислено його місце і роль у процесах українського пробудження кінця 1980-х – 1990-х рр. та першого двадцятиліття незалежного державотворення.

Ключові слова: Дмитро Квецко, самвидав, “Альтернатива”, український національно-визвольний рух.

Задум цієї статті виник ще у жовтні 2009 р. Тоді, розпочинаючи фахове дослідження суспільно-політичної діяльності Зіновія Красівського (тут і далі повне перше вживання імен. – В. О.), довелося відвідати історико-краєзнавчий музей, що у с. Витвиця Долинського району Івано-Франківської області. Там і зустрілися з уже покійним Богданом Равлюком, колишнім учителем історії місцевої школи. (Саме він 25 серпня 1963 р. познайомив свого земляка-витвичанина З. Красівського з колегою по цеху Дмитром Квецком, чим, фактично, розпочав літопис наймасштабнішої на той період підпільної антирадянської організації – Український національний фронт (УНФ) 1964–1967 рр.¹) Після нетривалої розповіді, зокрема про арешти активістів УНФ, Б. Равлюк спочатку з якимось ніби острахом показав, а згодом подарував понад три десятки примірників самвидавного часопису “Альтернатива”. З часом з’ясувалося, що його друкував Д. Квецко впродовж 1988–1998 рр. Часопис зацікавив, як явище, а ще – своїм змістом, і спонукав до вшанування пам’яті його видавця в науковому середовищі.